

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНВЕРСІЇ

Баланюк Марина Олександрівна

здобувач вищої освіти, 4 курсу

навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Науковий керівник: Бутенко Олена Петрівна

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри міжнародної економіки і менеджменту

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Традиційно агропромисловий комплекс (АПК) України базувався на морській логістиці, яка забезпечувала доступ до глобальних ринків Азії та Африки. Повномасштабна війна спричинила блокаду портів, що змусило сектор миттєво переорієнтуватися на сухопутні кордони з ЄС. Ця ситуація формує феномен «логістичної інверсії», де фізична пропускна здатність прикордонної інфраструктури починає важити більше за митні преференції та цінову кон'юнктуру глобальних ринків.

Статистичні дані підтверджують, що блокування морських портів призвело не лише до зміни напрямків торгівлі, а й до серйозної перебудови структури самого експорту.

У межах дослідження ми висуваємо гіпотезу, що через високу вартість перевезень суходолом (ефект логістичної інверсії), українські виробники почали надавати перевагу товарам, які дорожче коштують і займають менше місця. Таким чином, логістика стала головним фільтром, який визначає, що вигідно продавати в ЄС, а що ні. Детальна динаміка цих змін за основними товарами представлена на рисунку 1

Найбільш стійким до воєнних викликів виявився експорт соняшникової олії. Будучи продуктом переробки, олія має вищу додану вартість, що дозволяє покривати значні транспортні витрати на сухопутному кордоні. Водночас постачання зернових (кукурудзи та пшениці) демонструє більшу вразливість, оскільки низька ціна сировини часто не перебиває витрати на складну логістику. Це підтверджує трансформацію профілю АПК від сировинної моделі до поступового збільшення частки переробленої продукції.

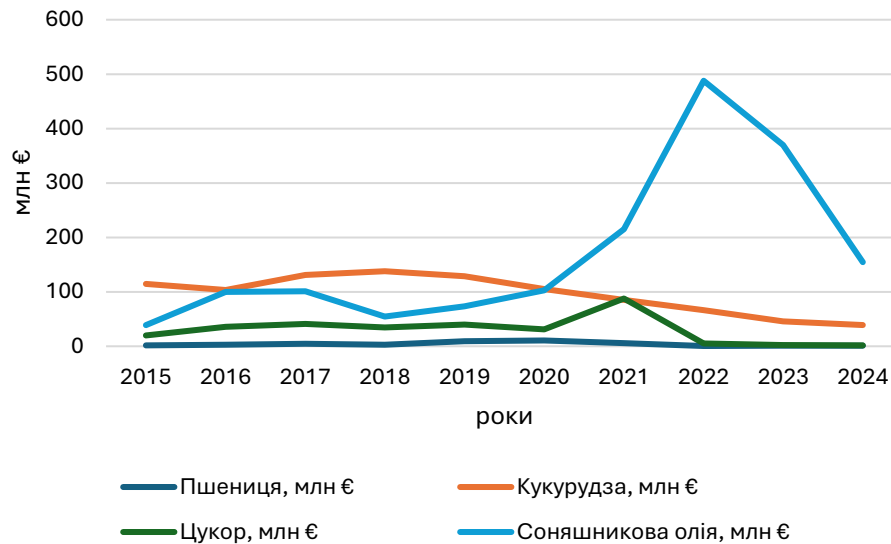

Рис. 1. Динаміка експорту основних аграрних товарів України до ЄС у 2015–2024 рр., млн дол. США

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [1,2]

Незважаючи на втрату посівних площ та руйнування інфраструктури, АПК продемонстрував здатність до відновлення через альтернативні канали збуту.

Про наявність адаптивної стійкості аграрного сектору свідчать офіційні звіти щодо функціонування «Шляхів солідарності». Зокрема, за даними Європейської Комісії, за період з травня 2022 року по 2024 рік через сухопутні та річкові кордони ЄС було вивезено понад 126 млн тонн української агропродукції, що дозволило компенсувати втрати від морської блокади [3].

Додатковим підтвердженням є динаміка валового випуску продукції сільського господарства. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, попри окупацію територій, індекс обсягів сільськогосподарського виробництва у 2023 році продемонстрував зростання на 3,4% порівняно з попереднім роком, що вказує на відновлення виробничого потенціалу та його адаптацію до воєнних умов [4]. Таким чином, збереження високих обсягів експорту на рівні, що наближається до довоєнного, базується на реальному відновленні виробничої бази та диверсифікації логістики.

Важливим аспектом сучасного етапу інтеграції є розрив між інституційною готовністю та фактичними показниками торгівлі. Згідно з даними системи моніторингу «Пульс Угоди», Україна досягла високого

прогресу у гармонізації законодавства, зокрема у сфері санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ), де рівень виконання зобов'язань перевищує 80% [5].

Однак, попри таку високу нормативну відповідність, реальна торговельна віддача обмежується невідповідністю інфраструктури та логістичними заторами на кордонах з країнами ЄС. Це дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі інституційна конвергенція, або прийняття законів та стандартів перестала бути головним драйвером зростання експорту. Натомість на перший план виходять фізичні та логістичні чинники. Такий стан справ підтверджує зміну парадигми інтеграції: юридичне наближення до ЄС є необхідною, але вже недостатньою умовою для нарощування експортної виручки в умовах воєнного стану

Висока вартість сухопутної логістики (залізничні та автомобільні перевезення через західні кордони) радикально змінила економічну доцільність експорту різних груп товарів. У ситуації, коли логістичні витрати на одну тонну вантажу зросли в декілька разів, експорт дешевої сировини (зерна, шротів) став низькорентабельним або збитковим.

Це створило потужний економічний стимул для глибокої переробки сировини всередині країни. Трансформація експортного профілю від сировинної моделі до готової продукції з високою доданою вартістю дозволяє «розмити» високу вартість фрахту в ціні кінцевого товару. Емпіричним підтвердженням цього процесу є показники Державної служби статистики України, згідно з якими індекс реального експорту готових харчових продуктів зберіг стабільність на рівні 110,3% порівняно з базисним періодом [6].

Це свідчить про те, що харчова промисловість виявилася більш адаптивною до «логістичного шоку», ніж сировинний аграрний сектор. Таким чином, дорогі логістичні шляхи до ЄС фактично виконують роль природного каталізатора індустріалізації українського АПК.

Повномасштабна війна стала каталізатором глибокої трансформації експортного профілю агропромислового комплексу України, ключовим чинником якої виступила так звана логістична інверсія — переорієнтація з морської на сухопутну логістику через кордони ЄС. Різке зростання логістичних витрат змінило економічну доцільність експорту, що призвело до скорочення поставок дешевої сировини та стимулювало збільшення частки продукції з вищою доданою вартістю, зокрема

продуктів переробки. Емпіричні дані підтверджують, що переробні сегменти АПК виявилися більш стійкими до воєнних та логістичних шоків, ніж сировинні, що свідчить про поступовий відхід від традиційної експортно-сировинної моделі.

Таким чином, сучасна логістична ситуація фактично виконує роль економічного фільтра, який формує нову структуру аграрного експорту України та створює передумови для довгострокової модернізації й індустріалізації агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Trade Map - Trade statistics for international business development. *Trade Map - Trade statistics for international business development*. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
2. UN comtrade. *UN Comtrade*. URL: <https://comtradeplus.un.org/>
3. EU-Ukraine solidarity lanes. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_en
4. Русан В., Жураковська Л. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та пріоритети розвитку : аналіт. зап. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>.
5. Пульс Угоди. Моніторинг виконання Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Урядовий портал*. 2025. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/>
6. National accounts state statistics service of Ukraine. *Головна сторінка Держстат Державна служба статистики України*. URL: <https://stat.gov.ua/en/topics/national-accounts>